

1. Услови подучавања и учења

1. Увод

При планирању часова, треба да имате довољно јасну идеју о карактеристикама и условима учења, како у одељењу као целини тако и међу ученицима појединачно. Важно је разумети децу и њихове разлике: колико се разликују по својим вештинама и способностима, јаким и slabим странама, уверењима, ставовима и интересовањима. Све то се мора узети у обзир и уградити при избору циљева и тема.

С једне стране, потребно је установити услове учења у одељењу у односу на планиране наставне циљеве. С друге стране, при одабиру циљева и тема, морате се ослонити на своје познавање особина поједине деце и целог одељења.

Када установите услове учења, завршићете први део прелиминарних разјашњења. У даљем планирању треба узети у обзир и опште услове у којима ће се одвијати само подучавање. Коначно, не смете занемарити ни сопствене вештине подучавања; тако можете бити сигурни да ћете их ефикасно користити и наставити да их развијате као главни ресурс за висококвалитетно планирање.

На почетку овог поглавља налазе се кључна питања о условима поучавања и учења, а на његовом крају и радни материјали (досијеи) који ће помоћи код специфичних тема и аспеката.

2. Задатак и кључна питања о условима подучавања и учења

2.1 Задатак

На почетку овог поглавља налазе се кључна питања. Затим следе питања за вашу самопроверу која нуде детаљнији приступ различитим аспектима услова учења. Прикључени радни досијеи помажу осетљивом разумевању неком од тих аспеката.

2.2 Кључна питања

Предлог за рад са доле наведеном листом задатака / питања: Самостално или у малим групама одговорите на ова питања у оквиру актуелне теме ваше наставе. Затим размислите шта вам је потребно - у светлу конкретне ситуације у настави и плана рада.

- Која знања и вештине ученици већ поседују?
- Која знања и вештине поседујем ја?
- Којих спољашњих услова морам бити свестан?
- Шта знам о ученицима као појединцима – њиховом пореклу, интересовањима, посебним способностима итд.?
- Којим елементима знања и информација ученици треба да располажу како би били способни да савладају нове задатке који су пред њима?
- У односу на нову тему, које (напредне) информације, вештине и искуства ученици већ имају? Шта је за њих ново, шта се понавља, шта је неопходно, а шта споредно?
- Које технике рада и учења могу очекивати да ученици савладају и каква искуства имају са различитим методама подучавања и облицима друштвене интеракције?
- Које позитивне или негативне ставове, навике, предрасуде или уверења могу или морам

очекивати?

- Како могу превазићи потешкоће, баријере и отпор према учењу?
- Јесам ли у довољној мери узео у обзир жељу деце за учењем, њихова осећања, њихову отвореност, когнитивне предиспозиције, потребе при учењу, очекивања, интересовања, ваннаставне активности и услове у којима живе?
- Који су друштвено-културолошки услови и утицаји и који су системи подршке важни за рад у учионици? Какву улогу играју родитељи, браћа и сестре, вршњаци или други људи од психолошког значаја?

Радни материјал 1: Како узети у обзир знања и вештине ученика

- Шта знам о одељењу?
- Колико је велико одељење и каква је његова структура (број ученица и ученика, њихова културна и језичка различитост, итд.)?
- Које особине одељења морам узети у обзир и адекватно реаговати на њих?
- Која су то специјална знања и(ли) вештине појединих ученика с којима могу рачунати; како ове посебне способности могу уградити у планирање наставе?
- Како желим, или како морам водити одељење (комуникација, друштвено понашање, поремећени односи, итд.)?
- Каква је атмосфера у одељењу (кретања у групи, пријатељства, аутсајдери, итд.)?
- Којих конвенција се треба придржавати (језик, дужности, распоред седења, правила друштвене интеракције, ритуали, посебне прилике, церемоније итд.)?

Радни материјал 2: Како узети у обзир своје вештине подучавања и знање

- Која педагошка, дидактичка и методичка искуства, вештине и јаке стране поседујем? Које су моје слабости на овим пољима? (Навести неколико за обе стране.)
- Која су моја знања добра или непотпуна – у односу на
 - тему и предвиђени садржаје,
 - наставне циљеве,
 - одговарајуће методе подучавања
 - и предвиђени процес учења?
- У којим областима и сам желим да учим (знање, методе подучавања, професионалне вештине, лични квалитети, поступци, итд.)?
- Који је теоретски оквир, или поједностављена верзија теорије, на којем се заснива мој рад у настави?
- Како бих описао и класификовао свој однос са ученицима?
- Где су моје личне границе у погледу радног времена, оптерећења, стреса, итд.? Како користим сопствене радне капацитете?
- Како могу смањити количину посла и радни напор бољим планирањем свог рада, као и других активности?
- Како управљам временом које имам на располагању и како се носим са узроцима стреса?

Радни материјал 3: Разматрање општих услова подучавања и учења

- Како користим време у току дана или године и време подучавања које имам на располагању?
- Како је организована учионица? На који се начин може оптимизирати њен унутрашњи распоред?
- Како је опремљена школа: број и разноврсност просторија, доступни медији, материјали, наставна средства итд.?
- Какав оквир је обезбеђен у погледу школске културе (заједнички пројекти за различите узрасне групе, тимски рад и тимске обавезе, сарадња са родитељима, локалним властима или стручњацима за децу са посебним потребама, итд.)?

Радни материјал 4: Какви су моји основни ставови према ученицима?

У погледу којих од доле набројаних гледишта, вредности и ставова се осећате сигурним у себе; код којих бисте могли подићи ниво своје способности? Обележите знаком "+" или "-", те дотичне тачке продискутујте са блиским пријатељем из колегијума или приватног окружења.

Доминантне особине – опис главних димензија личности

Емпатија, приврженост (отвореност према осећањима, мислима, ставовима и потребама), добронамерно прихватање (лично поштовање независно од било каквих услова), искреност, стабилност, поузданост

Руковођење у духу поштовања и уважавања (емоционална приврженост, подржавање друштвених интеграција и демократије, демократска култура испољена у школи и настави)

Односи и комуникација у разреду

Узајамно разумевање

Симетрични односи

Заједничко образовање без полне дискриминације

Упознавање других људи

Пријатељство

- > Вербална и невербална комуникација
- > Прихватање других перспектива и гледишта
- > Самоперцепција и перцепција од стране других

Атмосфера спречавања сукоба

Праведна и брижна заједница, заједница оних који уче, подела одговорности (наставници и ученици – и дечаци и девојчице)

Сарадња уместо конкуренције

- > Друштвено учење
- > Правила и конвенције
- > Мета-комуникација и мета-интеракција
- > Позитивно оснаживање

Васпитне мере

- Разговори о решавању сукоба
- „Округли сто“
- Игре
- Кооперативност као смерница за модификовање личног понашања
- Корисне повратне информације
- Појединачне одговорности
- Казна
- Решавање проблема малтретирања и насиља у учионици или школи

Радни материјал 5: Преиспитивање дисциплине и реда са демократског становишта

Тезе и начелни ставови за размишљање и дискусију:

- Ред је неопходан у свим околностима. Група без реда и основних правила не може бити демократска.
- Ограничења су нужна. Правила могу бити погрешна или неприкладна. Међутим, док важе, морају се поштовати. У сваком случају, мора постојати могућност њихове промене.
- Од самог почетка, деца треба да учествују у одређивању и спровођењу правила. Само на тај начин ће се идентификовати са њима.
- Разредна заједница не може функционисати без узајамног поверења и поштовања. У неким случајевима стварање такве атмосфере може бити тежак задатак.
- Тимски дух треба да замени конкуренцију у учионици.
- Пријатељска атмосфера у учионици је од виталног значаја.
- Социјалне вештине наставника су важна основа (демократско руковођење, развијање осећаја припадности групи, изградња односа, итд.).
- Комуникација у оквиру групе је стално присутна реалност у демократски вођеном разреду.
- Ученике, (дечаке и девојчице), треба подстицати да истражују ново како би учили и на сопственим грешкама.
- Унутар постављених граница, мора бити могуће остваривање слобода. Само на тај начин се може развити индивидуална одговорност.
- Ученици ће прихватити дисциплину и ред и радо ће их се придржавати уколико им они помажу да се изразе и уколико подстичу развијање задовољавајућих односа и услова рада.

Радни материјал 6: Преиспитивање улоге наставника са демократског становишта

Наставници треба да воде и прате разред. То је њихов задатак. Они треба да одлучују о различитим стварима, као и да све контролишу. Оно што наставници не би смели је да покушавају да контролишу и мисаони процес, као и лични развој својих ученика. Посебно у ЕДЦ/ХРЕ наставник постаје узор својим ученицима. На који начин решава сукобе? Коју идеју о човеку заступа или јој се супротставља? Следећа листа поларизованих понашања и приступа може помоћи у одређивању сопствене позиције. Међутим, јасно је да у зависности од ситуације у настави, расположења одређеног дана, опасних ситуација или састава групе ученика, итд., може имати смисла одлучити се за претежно аутократски или претежно демократски приступ. Уопштено гледано, важно је напоменути: моје схватање личности као наставника утицаће на мој свакодневни рад са ученицима.

Ситуација у настави						
Претежно аутократски приступ	Ја					Претежно демократски приступ
Владар						Лидер
Строги глас						Пријатењски глас
Наредба						Позив, молба
Моћ						Утицај
Притисак						Сугестија
Захтев за удовољавањем						Придобијање за сарадњу
Наметање задатка						Предлагање идеје
Учестало критиковање						Често охрабривање
Често кажњавање						Честа подршка и помоћ
„Кажем ти!“						„Разговарајмо о томе“
„Ја одлучујем, ти се побинујеш!“						„Предложићу нешто и помоћићу ти да одлучиш“
Искључива одговорност за групу						Подељена одговорност са групом и у групи

Радни материјал 7: Како развити демократску атмосферу у разреду

Ако наставник одлучи да организује учионицу на демократски начин, то је повезано са великим циљем. Следећа табела приказује кораке који се могу предузети, зависно од расположивог времена. Ваља се руководити овим питањима:

1. Која је моја позиција у појединим аспектима?
2. Који аспект ћу изабрати за сутра, за следећу седмицу, за следећу годину?
3. Како, као наставник, могу деловати тако да моја школа има користи од мог напредовања у процесу учења?

Краткорочни циљеви	Средњорочни циљеви	Дугорочни циљеви
Наставник смањује употребу између изразито ауторитарних израза	Наставник развија праксу двосмерне комуникације	Узајамно разумевање ученика и наставника
Наставник наводи разлоге за свој избор предмета и наставних материјала	Наставник нуди алтернативне предмете и наставне материјале	Ученици и наставник заједно планирају часове
Наставник објашњава ученицима циљеве учења	Наставник представља алтернативне циљеве учења	Ученици и наставник заједно бирају циљеве учења
Наставник наводи разлоге одабира метода поучавања	Наставник представља алтернативне изборе метода поучавања	Ученици и наставник одлучују о методама поучавања
Наставник наводи разлоге за своје оцене рада ученика	Наставник објашњава проблеме у оцењивању	Самооцењивање ученика
Увод у демократске начине решавања сукоба	Наставник престаје да користи моћ ауторитета у решавању сукоба	Решавање сукоба путем међусобне сарадње и комуникације
Наставник објашњава принципе организације рада у учионици	Узимају се у обзир предлози ученика у организацији рада	Ученици учествују у одлучивању о организацији рада у учионици

Радни материјал 8: Како развити школу као демократску заједницу

ЕДЦ/ХРЕ и процес развоја демократске атмосфере не могу се одвијати само у оквиру учионице, већ морају бити присутни на нивоу целе школе. У том погледу, најбитнија кључна фигура је директор школе.

Као саставни део материјала Савета Европе за ЕДЦ/ХРЕ, „Демократско управљање школама” аутора Елизабет Бекман и Бернарда Траффорда (Bäckmann & Trafford, *Democratic Governance of Schools*; <http://book.coe.int/ftp/2903.pdf>) предлаже кључна подручја рада и кораке које треба предузети на путу ка школи као демократској заједници (такође видети 5. поглавље у овом делу, Радни материјали 15-18).

Та четири кључна подручја су:

1. Управљање, лидерство, менаџмент и јавна одговорност
2. Образовање у чијем средишту је стицање вредности
3. Сарадња, комуникација и ангажованост: конкурентност и самоопредељење
4. Ученичка дисциплина

Питања која следе служе као подстицаји за детаљнију обраду неких области и, по потреби, да се дође до неких мера и решења.

Управљање, лидерство, организација и јавна одговорност

Различите интересне групе као што су државно законодавство, локални школски одбори, синдикати, ученици и родитељи, као и локалне заједнице постављају захтеве у вези са руковођењем школом. Како се директор школе носи са тим изазовима? Који облик руковођења примењује у школи? Да ли је руковођење изграђено на консензусу и поверењу или га одликују неповерење и супарништво? На који начин су подељене школске дужности? Како руководиоци школе прихвата различитост? На који начин школа показује одговорност према различитим интересним групама?

Образовање у чијем средишту је стицање вредности

Како се вредности као што су демократија, људска права и уважавање различитости испољавају у формалном и неформалном контексту у школи? На који начин се промовишу вредности и друштвене вештине као предуслов за мирољубиву коегзистенцију у модерном глобализованом друштву? Какав је став према тим вредностима на нивоу школе?

Сарадња, комуникација и ангажованост: конкурентност и самоопредељење

Школа није одвојена од остатка друштва или стварног света. Каква је интерна и екстерна комуникација школе? Да ли школа више личи на изоловано друштво или представља врата у остатак друштва кроз своје процесе и начине комуникације и ангажованост? Која је идеја водила школе? Колико је школа одлучна да спроводи постављене циљеве у комуникацији и отварању према остатку друштва?

Ученичка дисциплина

У школи заједно ради много људи. Каква правила треба применити за одржавање реда и дисциплине у школама којима се демократски управља? Шта подстиче ученике да се придржавају постављених правила, а због чега им се супротстављају? Које су санкције предвиђене, ко их је дефинисао и ко их спроводи?